

gigantische vlucht van intellectueel kapitaal uit Frankrijk en het positieve image van de Franse cultuur hebben Franse durvers in de kaart gespeeld. Of men steeds over hun mislukkingen moet rouwen, is dan ook maar de vraag. Activiteiten die kennelijk wél op een bestaande of nieuw opkomende vraag inspeelden, kregen wel degelijk voet aan de grond (glasblazerij, koffiehuisen, pruikenmakerij); de kleine ambachtslieden en winkeliers slaagden er gewoonlijk heel wel in een goed belegde boterham te verdienen, ondanks soms fel verzet van de gilden.

Na korte tijd vond men de meeste hugenoten in de Groninger middengroepen, niet aan de uitersten van de maatschappelijke ladder. De integratie van de hugenoten in de Groninger samenleving schijnt dan ook relatief snel en geruisloos verlopen te zijn. Knelpunten zijn, behalve de gilden, eigenlijk slechts de militairen (het gewest trachtte er zijn voordeel mee te doen door korte tijd twee Franse compagnieën in te stellen) en de predikanten — te meer daar de Nederduits-Gereformeerde kerkeraad tot dan toe steeds de autonomie van de Waalse gemeente had weten te verhinderen: in 1686 waren er ineens meer Franse dan Nederlandse predikanten in de stad ... De wrijving bleef en de Fransen moesten bakzeil halen. De auteurs concluderen tenslotte dat de hugenoten eigenlijk op geen enkel gebied grote invloed in Groningen hebben gehad, doch wel voor een groter diversiteit van het leven in de stad zorgden. Misschien is die conclusie toch wat te snel zolang er niet echt onderzoek is gedaan naar het doordringingsritme van Franse cultuur (gedragsvormen, danswijzen, leesgewoonten, boeken, taalgebruik, mode, enzovoort).

Verder is enige skepsis mogelijk ten aanzien van de materiaalverzameling: criterium was een Franse herkomst van de betrokken personen of een Franse naam. Dat laatste lijkt mij wat aan de hachelijke kant. Niet alleen omdat er bijvoorbeeld ook in de Zuidelijke Nederlanden veel Franse namen worden gedragen en het leger vol zat met buitenlanders uit allerlei Franstalige gebieden, maar ook omdat de Franstalige vluchtelingen van een eeuw eerder al door de autochtone bevolking heen waren gemengd. Tenslotte was de tabel met de beroepsaanduidingen (203-204) aanzienlijk duidelijker geworden als een geschoold sociaal-historicus ernaar gekeken had: nu staat alles in een onverteerbare hutspot door elkaar.

De inleiding wordt helaas ontsierd door nogal wat slordige formuleringen en enkele aperte fouten (zo was de beroemde *poule-au-pot* geen gebraden kip, maar een soepkip). En is het thans echt nog mogelijk te stellen dat de katholieken de mens tot centrum der religie maken, doch de hervormden God?

Een laatste punt van kritiek. Een uitgebreide Franse samenvatting vormt op zichzelf een uitstekend idee bij zo'n onderwerp. Maar dan alstublieft niet in (soms slecht) vertaald Nederlands doch in authentiek Frans. Er zal in Groningen toch wel zo'n echte Fransman rondlopen die kan laten zien dat zijn taal in Nederland nog niet helemaal de weg van het Latijn heeft gevolgd?

Willem Frijhoff

R. P. W. Visser, *The Zoological Work of Petrus Camper (1722-1789)* (Nieuwe Nederlandse bijdragen tot de geschiedenis der geneeskunde en der natuurwetenschappen XII; Amsterdam: Rodopi, 1985, 207 blz., ISBN 90 6203 976 6).

Petrus Camper (1722-1789), hoogleraar in Franeker, Amsterdam en Groningen en tussen-door in de politiek actief als vertegenwoordiger van verschillende Friese steden en grie-

tenijen, behoorde tot een minderheid onder de zoölogen van zijn tijd. De meesten hielden zich bezig met het classificeren van de bekende diersoorten volgens het systeem dat door Linnaeus was ontwikkeld. Camper, en met hem iemand als Buffon, zag daar weinig heil in. Classificatie op basis van een enkel uitwendig waar te nemen kenmerk van dieren leverde zijns inziens slechts kunstmatige en oppervlakkige kennis op. Werkelijk inzicht in de samenhang van het dierenrijk kon alleen worden verkregen door middel van anatomisch onderzoek. Dat was het aangewezen middel om de soorten van elkaar te kunnen onderscheiden en om de achter die verscheidenheid liggende eenheid te ontdekken. In de vroege negentiende eeuw zou dit minderheidsstandpunt de basis worden van de nieuwe levenswetenschap die toen ontstond en alleen al om die reden is het zoölogisch werk van Camper het onderzoeken waard.

Dit zoölogisch werk staat centraal in het proefschrift dat Visser aan de Rijksuniversiteit te Utrecht verdedigd heeft. De opbouw is helder en duidelijk. Het eerste hoofdstuk is gewijd aan een summier levensschets en een uiteenzetting van Campers strikt empiristische methodologie. Opzienbarend was zijn mening op dat punt niet; sinds de werken van 's Gravesande en Musschenbroek verschenen waren, was iedereen in de Republiek 'newtoniaan'. Interessanter is het te zien op welke momenten hij zijn empiristische houding even vergat of waar ze hem op een dwaalspoor bracht. Visser geeft daarvan verschillende voorbeelden. Na het hoofdstuk over leven en methode volgen hoofdstukken over de beschrijvende anatomie en de fysiologie, over de orde van de natuur, over de plaats van de mens in de natuur en over de identificatie en interpretatie van fossielen. Behalve de gebruikelijke afsluitende onderdelen is ook een bibliografie van Campers werken opgenomen; de niet gepubliceerde stukken en archivalia zijn helaas niet opgesomd.

Aan Campers anatomisch onderzoek hebben wij een aantal onderscheidingen te danken die wij bereid zijn voor vanzelfsprekend aan te nemen. Als eerste toonde hij bijvoorbeeld aan dat de Afrikaanse en Indische olifant twee afzonderlijke soorten waren. Verder bewees hij dat de Afrikaanse en de Aziatische neushoorn niet tot dezelfde soort behoorden en dat de Afrikaanse chimpansee een heel ander dier is dan de orang-oetan. Ook andere discussies besliste Camper met zijn onderzoek. Hij stelde vast dat er geen wezenlijke verschillen bestaan tussen het blanke en het zwarte ras en dat de mens zich inderdaad van de andere dieren onderscheidt door zijn spraakvermogen en het rechtop lopen.

Toch was het leveren van een beslissende bijdrage aan dit soort discussies niet het einddoel van Campers anatomische onderzoek. 'Mon grand but étoit d'étudier constamment les rapports que les animaux ont entre eux' (71). Camper hoopte zijn onderzoekingen te kunnen gebruiken om uiteindelijk de onderliggende eenheid van het dierenrijk, of althans van de vertebraten, bloot te leggen. Naar Campers overtuiging waren alle gewervelde dieren slechts variaties op één grondplan, dat hij zich — anders dan zijn negentiende-eeuwse navolgers — niet voorstelde als een abstract, nergens zuiver gerealiseerd type, maar als een concreet levend wezen, de mens bijvoorbeeld. Hoewel Camper hierover uitgewerkte ideeën had en fraaie schetsen kon maken van de transformatie van een paard in een mens, heeft hij zijn gedachten nooit systematisch geordend en gepubliceerd. Zijn werk kreeg om die reden niet de aandacht die het verdiende.

Camper hield zich niet alleen bezig met levende dieren, ook fossielen hadden zijn belangstelling. Aanvankelijk meende hij dat fossielen van bijvoorbeeld de mammoet of de mosasaurus overblijfselen waren van dieren die elders op de aarde, nog onontdekt, rondzwierven. Zijn religieuze overtuiging verbood hem nog te geloven dat er werkelijk diersoorten

RECENSIES

uitgestorven waren. Later, toen het aantal fossielen steeds groter werd, herzag hij zijn mening, al moet dat weer voornamelijk uit ongepubliceerd materiaal — brieven, ongepubliceerde artikelen, etcetera — opgemaakt worden. In 1786, kort voor zijn dood, kwam Camper tot de conclusie dat er inderdaad in een tijd ver voor de komst van de mens op aarde dieren hebben geleefd die sindsdien uitgestorven zijn. Het scheppingsverhaal uit de bijbel was voor hem geen betrouwbare weergave meer van de vroegste geschiedenis van de aarde, maar had een uitsluitend 'zedelijke-filosofische' strekking gekregen. Daarmee was hij — zeker in de Republiek — één van de eersten en als hij zijn opvattingen gepubliceerd had, had hij er ook internationaal nog naam mee kunnen maken.

Juist door zo de nadruk te leggen op de niet gepubliceerde meningen van Camper heeft Visser een waardevolle bijdrage aan de wetenschapsgeschiedenis geleverd. Hij had wat meer kleur kunnen geven aan de levensbeschrijving, die nu wel erg summier is, of hij had Campers anatomische onderzoeken in een wat ruimere context kunnen plaatsen, bijvoorbeeld door systematische aandacht te besteden aan de herkomst van Campers anatomische materiaal. Maar het nieuwe zit toch in de ongepubliceerde stukken. Die maken begrijpelijk waarom Camper kort voor zijn dood verzuchtte: 'J'ai travaillé beaucoup, mais peu en est devenu' (15).

K. van Berkel

C. J. A. Jörg, *The Geldermalsen. History and Porcelain* (Groningen: Kemper Publishers, 1986, 124 biz., f77,50, ISBN 90 70295 29 6).

Het zoeken naar scheepswrakken is een bezigheid, die de laatste decennia door een steeds betere uitrusting op ruime schaal overal in de wereld wordt bedreven. Dit gebeurt uit diverse overwegingen (zuiver wetenschappelijke, als liefhebberij voor het onderwater bezig zijn en financiële) en leidt doorgaans tot het duiken en graven op wrakken van totaal verschillende aard. De duiker bijvoorbeeld met een financieel oogmerk vindt niet bij toeval een wrak van een rijk beladen schip. Hier is hij bewust naar op zoek gegaan, toegerust met gegevens over de lading en het verloop van de reis uit geschreven of gedrukte bronnen, kaarten, literatuur en eventueel informatie van de plaatselijke bevolking.

VOC-schepen hebben onder meer zijn belangstelling, maar niet alle. Tijdens de achtduizend heen- en terugreizen zijn in de zeventiende en achttiende eeuw bijna tweehonderdvijftig schepen vergaan en nog eens diverse tientallen tijdens de intra-Aziatische vaart. Niet al deze wrakken zijn interessant voor financieel gewin, in feite alleen die van uitgaande schepen, altijd beladen met edel metaal. De retourschepen hadden een vracht die een verblijf in zeewater niet zou doorstaan, met uitzondering van porselein. In het intra-Aziatische handelsverkeer werden ook wel edel metaal en tin vervoerd en schepen bij deze handel vergaan zijn de afgelopen jaren eveneens in de belangstelling gekomen. Het is duidelijk dat de resten van vergane retourschepen of van uitgaande schepen, waaruit de VOC na het verongelukken zelf het edel metaal heeft laten bergen (zoals van de 'Amsterdam') alleen vanuit de eerste twee overwegingen worden onderzocht. Amateurduikers werken daarbij vaak met wetenschappelijke instellingen samen. Maar resten van schepen uit andere periodes en in andere vaarten gebruikt vallen vaak eerder onder hun aandacht. Voor Nederlandse territoriale wateren geldt sinds een recente aanpassing van de monumentenwet dat scheepswrakken als cultuur-historisch erfgoed worden beschouwd.